

ELEKTRONOWY REZONANS PARAMAGNETYCZNY JONÓW O SPINIE 7/2 W POLU KRYSZTALICZNYM O SYMETRII TETRAGONALNEJ

Ryszard Jabłoński¹⁾

W pracy podano rozwiązanie hamiltonianu spinowego dla symetrii tetragonalnej. Obliczenia porównano z danymi eksperymentalnymi na przykładzie $YVO_4:Gd^{3+}$.

1. WSTĘP

W wielu materiałach występują jony ziem rzadkich będące zamierzoną domieszką lub zanieczyszczeniem śladowym. Niektóre z nich np.: Er, Yb, Nd, Gd występują często w materiałach tlenkowych takich jak YAG, YAP, YVO_4 .

W niniejszym artykule zajęto się identyfikacją śladowego widma ESR w YVO_4 dla którego stosunek intensywności obserwowanych linii oraz ich ilość wskazywała na obecność jonu Gd^{3+} . Jak wiadomo każda identyfikacja polega na porównaniu eksperymentu z modelem teoretycznym. Będzie to w tym przypadku analiza położenia linii rezonansowych w zależności od położenia kryształu w stosunku do przyłożonego stałego pola magnetycznego.

2. MODEL TEORETYCZNY

Hamiltonian opisujący jon paramagnetyczny znajdujący się w polu o symetrii tetragonalnej ma następującą postać:

$$H = g_{\parallel} \beta H_z S_z + g_{\perp} \beta (H_x S_x + H_y S_y) + B_2^0 O_2^0 + B_4^0 O_4^0 + B_6^0 O_6^0 + B_4^4 O_4^4 + B_6^4 O_6^4$$

gdzie oś z przyjętego układu współrzędnych jest osią c kryształu, a oś x pokrywa się z osią a kryształu.

Współczynniki rozczepienia spektroskopowego $g_{\parallel} = g_z$, $g_{\perp} = g_x = g_y$ określone są eksperymentalnie.

¹⁾ Instytut Technologii Materiałów Elektronicznych, ul. Wólczyńska 133, 01-919 Warszawa

Stałe B_m^n są parametrami doświadczalnymi i ze względu na uproszczenie zapisu w dalszym tekście będą używane następujące oznaczenia:

$$b_2^0 = 3B_2^0, \quad b_4^n = 60B_4^n, \quad b_6^n = 1260B_6^n, \quad n = 0, 4.$$

S_x, S_y, S_z - oznaczają składowe operatora spinu, H_x, H_y, H_z - składowe pola magnetycznego odpowiednio dla kierunku osi x, y, z, zaś β - magneton Bohra.

Operatory spinowe O_m^n są dla różnych wartości spinów stabelaryzowane [1]. Dla spinu elektronowego $S=7/2$ otrzymamy macierz podaną niżej, którą można przekształcić na dwie macierze 4×4 .

	-7/2	-5/2	-3/2	-1/2	1/2	3/2	5/2	7/2
-7/2	a_{11}	0	0	0	a_{15}	0	0	0
-5/2	0	a_{22}	0	0	0	a_{26}	0	0
-3/2	0	0	a_{33}	0	0	0	a_{26}	0
-1/2	0	0	0	a_{44}	0	0	0	a_{15}
1/2	a_{15}	0	0	0	a_{44}	0	0	0
3/2	0	a_{26}	0	0	0	a_{33}	0	0
5/2	0	0	a_{26}	0	0	0	a_{22}	0
7/2	0	0	0	a_{15}	0	0	0	a_{11}

	$\pm 7/2$	$\pm 1/2$	$\pm 5/2$	$\pm 3/2$
$\pm 7/2$	a_{11}	a_{15}	0	0
$\pm 1/2$	a_{15}	a_{22}	0	0
$\pm 5/2$	0	0	a_{33}	a_{26}
$\pm 3/2$	0	0	a_{26}	a_{44}

$$a_{11} = 7b_2^0 + 7b_4^0 + b_6^0$$

$$a_{22} = b_2^0 - 13b_4^0 - 5b_6^0$$

$$a_{33} = -3b_2^0 - 3b_4^0 + 9b_6^0$$

$$a_{44} = -5b_2^0 + 9b_4^0 - 5b_6^0$$

$$a_{15} = 35^{-1/2}(7b_4^4 + 105b_6^4)$$

$$a_{26} = 3^{-1/2}(b_4^4 - 21b_6^4)$$

	-7/2	-5/2	-3/2	-1/2	+1/2	+3/2	+5/2	+7/2
-7/2	-7/2	$7^{1/2}/2(1-i)$	0	0	0	0	0	0
-5/2	$7^{1/2}/2(1+i)$	-5/2	$3^{1/2}(1-i)$	0	0	0	0	0
-3/2	0	$3^{1/2}(1+i)$	-3/2	$15^{1/2}/2(1-i)$	0	0	0	0
-1/2	0	0	$15^{1/2}/2(1+i)$	-1/2	$2(1-i)$	0	0	0
+1/2	0	0	0	$2(1+i)$	+1/2	$15^{1/2}/2(1-i)$	0	0
+3/2	0	0	0	0	$15^{1/2}/2(1+i)$	+3/2	$3^{1/2}(1-i)$	0
+5/2	0	0	0	0	0	$3^{1/2}(1+i)$	+5/2	$7^{1/2}/2(1-i)$
+7/2	0	0	0	0	0	0	$7^{1/2}/2(1+i)$	+7/2

Rozwiązanie sprowadza się do obliczenia wartości własnych macierzy operatorów S_x, S_y, S_z pomnożonej odpowiednio przez składowe pola magnetycznego H_x, H_y, H_z oraz uzupełnionej o wyrazy pochodzące z macierzy operatorów O_m^n .

Dokładne rozwiązania problemu możliwe są tylko dla kierunku pola magnetycznego równoległego do osi z. Wykorzystując macierz 4x4 można bezpośrednio wyznaczyć z niej wyrażenia na poziomy energetyczne, przyjmujące postać:

$$\begin{aligned}
 2e_{1,2} &= a_{11} + a_{44} + 3h \pm [(a_{11} - a_{44} + 4h)^2 + 4a_{15}^2]^{1/2} \\
 2e_{3,4} &= a_{22} + a_{33} + h \pm [(a_{22} - a_{33} + 4h)^2 + 4a_{26}^2]^{1/2} \\
 2e_{5,6} &= a_{22} + a_{33} - h \pm [(a_{22} - a_{33} - 4h)^2 + 4a_{26}^2]^{1/2} \\
 2e_{7,8} &= a_{11} + a_{44} - 3h \pm [(a_{11} - a_{44} - 4h)^2 + 4a_{15}^2]^{1/2}
 \end{aligned}$$

gdzie $h = g_{\parallel} \beta H$.

Dla przypadku ogólnego diagonalizację macierzy przeprowadzono numerycznie stosując metodę Jacobi'ego. Uwzględniono przy tym znaną zależność przekształcającą macierz zespoloną 8x8 na macierz rzeczywistą 16x16:

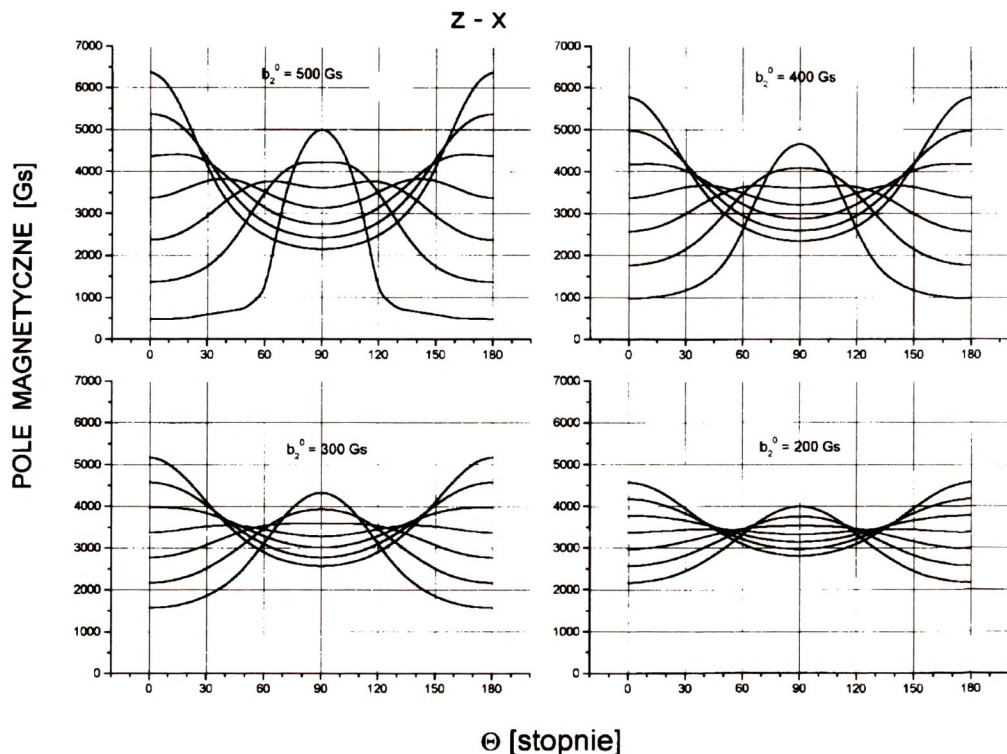
$$[A] = [B] + i[C] = \begin{vmatrix} B & -C \\ C & B \end{vmatrix}$$

Ułożony program numeryczny wymagał tylko podania wyrazów górnej macierzy trójkątnej, jak pokazano poniżej.

x	x	0	0	x	0	0	0	0	x	0	0	0	0	0	0
	x	x	0	0	x	0	0	x	0	x	0	0	0	0	0
		x	x	0	0	x	0	0	x	0	x	0	0	0	0
			x	x	0	0	x	0	0	x	0	x	0	0	0
				x	x	0	0	0	0	0	x	0	x	0	0
					x	x	0	0	0	0	0	x	0	x	0
						x	x	0	0	0	0	0	x	0	0
							x	x	0	0	x	0	0	0	0
								x	x	0	0	x	0	0	0
									x	x	0	0	x	0	0
										x	x	0	0	0	0
											x	x	0	0	0
												x	x	0	0
													x	x	0
														x	x
															x

Przeprowadzono symulacje dla różnych wartości parametrów hamiltonianu.

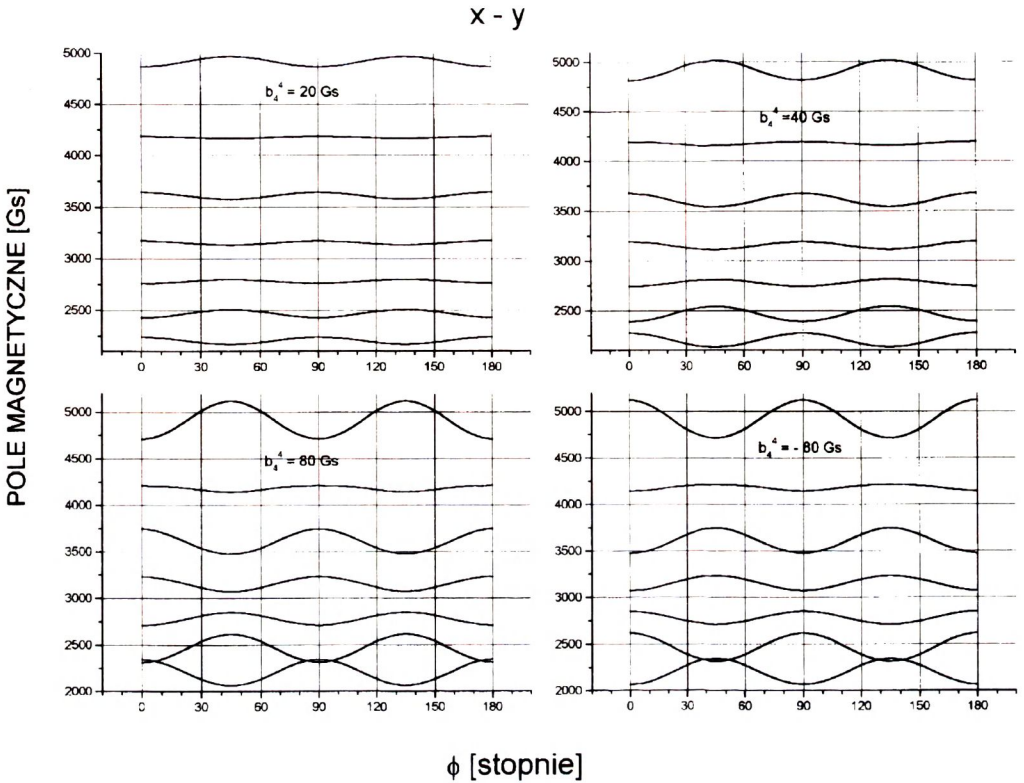
Rys.1 pokazuje zależności kątowe 7-linii struktury subtelnej widma ESR w przypadku, gdy pole magnetyczne obraca się w płaszczyźnie z-x kryształu. Obliczenia wykonano dla różnych parametrów b_2^0 przy pozostałych parametrach równych zero.

Rys.1. Obliczone zależności kątowe linii rezonansowych jonu Gd^{3+} dla symetrii tetragonalnej, pole magnetyczne obraca się w płaszczyźnie z-x. Kolejne rysunki odpowiadają parametrowi $b_2^0 = 500, 400, 300, 200$ Gs przy pozostałych równych zero.

Fig 1. Calculated angular dependences of Gd^{3+} ion resonance lines for magnetic field H rotating in the z-x plane, $b_2^0 = 500, 400, 300, 200$ Gs. Remaining parameters are equal to zero.

Na Rys.1 widać oprócz zmian amplitud, także zmiany kształtu obliczonych zależności. Podobne zmiany będą zachodziły przy zmianie parametrów b_4^0 oraz b_6^0 . Wpływ parametrów b_4^4 i b_6^4 na obliczane zależności kątowe linii rezonansowych będzie najwyraźniejszy w płaszczyźnie x-y. Pokazano to na Rys.2. Obliczenia przeprowadzono przy ustalonych wartościach parametrów b_2^0, b_4^0, b_6^0 i zmieniającym się b_4^4 . Dla uproszczenia przyjęto przy $b_6^4 = 0$.

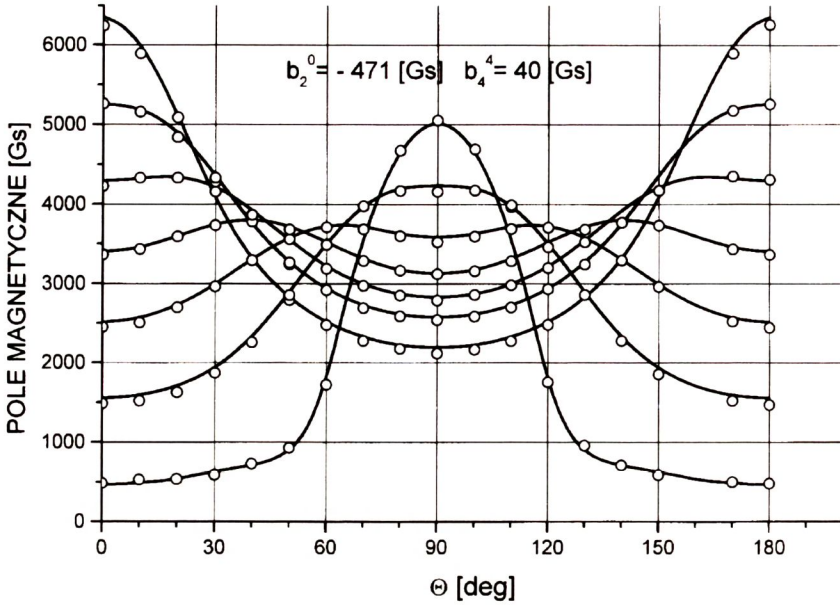

Rys.2. Obliczone zależności kątowe linii rezonansowych jonu Gd^{3+} dla symetrii tetragonalnej, pole magnetyczne obraca się w płaszczyźnie x-y. Kolejne rysunki odpowiadają parametrowi $b_4^4 = 20, 40, 80, -80$ Gs przy $b_6^4 = 0$ oraz $b_2^0 = 471$ Gs i pozostałych parametrach równych zero.

Fig.2. Calculated angular dependences of Gd^{3+} ion resonance lines for magnetic field H rotating in the x-y plane, $b_4^4 = 20, 40, 80, -80$ Gs and $b_2^0 = 471$ Gs. Remaining parameters are equal to zero.

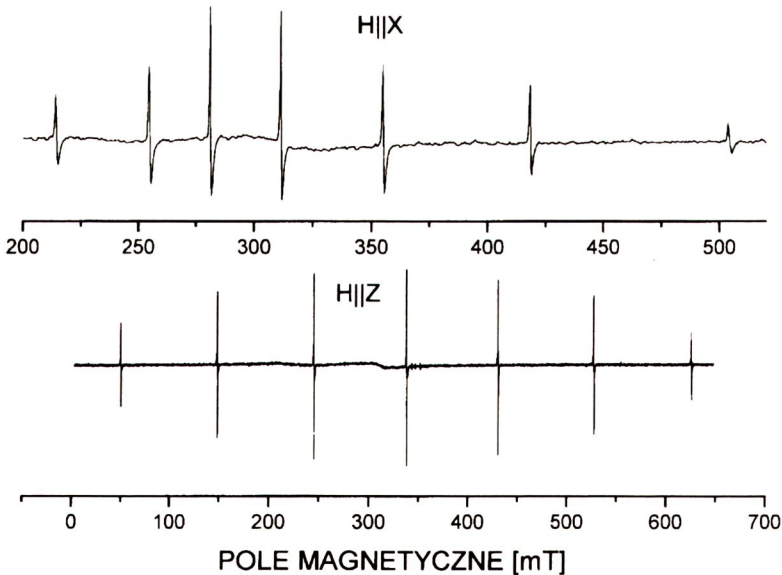
3. WYNIKI EKSPERYMENTALNE

Ostateczną weryfikacją założeń oraz poprawności działania programu jest porównanie punktów eksperymentalnych z krzywymi teoretycznymi. Zależności te dla $YVO_4:Gd^{3+}$ pokazano na Rys.3. Natomiast widmo ESR dla kierunku $H||z$ oraz $H||x$ pokazano na Rys.4. Stałe b_m^n obliczono dla temperatury pokojowej, dla dwu orientacji, gdy stałe pole magnetyczne leży wzdłuż osi c kryształu oraz dla położenia $H||a$. Wyniki pomiarów tych stałych w zestawieniu z danymi literaturowymi ilustruje Tab. 1.

Rys.3. Zależności kątowe linii rezonansowych $\text{YVO}_4:\text{Gd}^{3+}$ temperatura 300 K, pole magnetyczne obraca się w płaszczyźnie z-x, kółka - punkty eksperymentalne, linia ciągła odpowiada $b_2^0 = 471$ Gs i $b_4^4 = -40$ Gs.

Fig.3. Angular dependences of $\text{YVO}_4:\text{Gd}^{3+}$ resonance lines at temperature 300 K for magnetic field H rotating in the z-x plane. Circle- experimental point, solid lines were calculated for $b_2^0 = 471$ Gs and $b_4^4 = -40$ Gs.

Rys.4. Widma ESR $\text{YVO}_4:\text{Gd}^{3+}$ w temperaturze 300 K. Pole magnetyczne $H||x$ oraz $H||z$, pasmo 9.4 GHz.

Fig.4. ESR spectra of $\text{YVO}_4:\text{Gd}^{3+}$ taken at temperature 300 K for magnetic field $H||x$ or $H||z$, respectively, and band 9.4 GHz.

Tabela 1. Porównanie parametru g i parametru b_m^n wyznaczonych dla Gd^{3+} z danymi literaturowymi.

Table 1. Comparison of g parameter and b_m^n parameters determined in this work for Gd^{3+} with the reference data.

Parametry	Niniejsza praca	Dane literaturowe [2]
g	1.98804 ± 0.005	1.9916 ± 0.0002
b_2^0	-439.5 ± 1.6	-441.6 ± 0.2
b_4^0	-1.21 ± 0.02	-1.5 ± 0.1
b_6^0	0.464 ± 0.008	0.8 ± 0.6
b_4^4	37.1 ± 2	8.3 ± 0.1
b_6^4	0.0	0.0 ± 0.2

Uwaga: Parametry b_m^n podano w 10^4cm^{-1}

Względną koncentrację domieszki obliczono przyjmując założenie [3], iż jest ona proporcjonalna do powierzchni pod liniami widma. Dla pojedynczej linii o kształcie krzywej Gaussa możemy przyjąć, że jest to wartość $Y_m \Delta H_{pp}^2$, gdzie Y_m oznacza amplitudę linii, ΔH_{pp} - szerokość linii, mierzoną pomiędzy jej maksimumami. Jak wynika z Rys.4 wyrażona w jednostkach względnych intensywność poszczególnych linii w widmie gadolinu wynosi: 7:12:15:16:15:12:7. Stąd pole powierzchni pod wszystkimi siedmioma liniami można wyrazić jako $S = Y_m 84 \Delta H_{pp}^2$.

Przy szerokości każdej linii wynoszącej 4Gs, całkowita powierzchnia pod liniami równa jest $1344 Y_{mGd}$.

Kalibrację przeprowadzamy dla przypadku maksymalnej intensywności linii neodymu przy temperaturze $T = 20 \text{ K}$ za pomocą mikrofalowej $P=2 \text{ mW}$. W celu uproszczenia obliczeń porównanie przeprowadza się w stosunku do centralnej linii neodymu, której szerokość wynosi 48 Gs, stąd pole powierzchni ograniczonej tą linią wynosi $Y_{mNd} 2500$. Tak więc otrzymujemy następujący stosunek pól pod liniami gadolinu i neodymu $S_{Gd}/S_{Nd} = 0,537 Y_{mGd}/Y_{mNd}$. Dla podanych warunków pomiarowych stosunek koncentracji tych pierwiastków wynosi $0,537/1200 = 0,00045$. Znając koncentrację neodymu równą 1 at%, otrzymamy zawartość gadolinu rzędu 0,0005 at%.

4. WNIOSKI

Przeprowadzone obliczenia oraz dane eksperymentalne wskazują na poprawność przyjętych założeń. Na podstawie wykonanych symulacji oraz wyników eksperymentalnych można stwierdzić, że prezentowana metoda jest w pełni przydatna do określenia zawartości zanieczyszczeń, którym w prezentowanym przykładzie był Gd^{3+} . Wykorzystując kryształ YVO_4 o znanej zawartości neodymu, oszacowano ilość jonów Gd^{3+} równą 0,0005 at%.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Abragam B., Bleaney B.: Electron paramagnetic resonance of transition ions. Clarendon: Press - Oxford 1970
- [2] Rosenthal J.: Electron paramagnetic resonance of Gd^{3+} in YVO_4 . Phys.Rev.164, 2, 363-365
- [3] Poole Ch.P.: Electron spin resonance. New York 1967

ELECTRON PARAMAGNETIC RESONANCE OF IONS WITH SPIN $S = 7/2$ IN TETRAGONAL CRYSTAL FIELD

Summary

In this paper a solution of spin-Hamiltonian for tetragonal symmetry is reported. The data obtained by calculations are compared with experimental results for $YVO_4:Gd^{3+}$.

Od Redakcji

Niniejsza praca jest ostatnią publikacją dr inż. Ryszarda Jabłońskiego zmarłego w dniu 27 lipca 1999 r. Nagle straciliśmy nie tylko wybitnego eksperymentatora w dziedzinie Elektronowego Rezonansu Paramagnetycznego, ale również wspaniałego kolegę. Na zawsze pozostanie w naszej pamięci jego zapał do pracy badawczej i chęć pomocy innym.